

MATERIÁLY

Milan Kopecký

K PROBLEMATICE STAROČESKÉ BIBLIE

U málokteré staročeské památky literární lze předpokládat nálezy dosud neznámých textů v tak velké míře jako u bible. To souvisí s faktem, že bible byla mnohokrát opsána a vytištěna a že v české kultuře období feudalismu plnila důležité funkce: bible patřila vedle kancionálu a postily k základní četbě předobrozenského publika, její text byl pro mnohé spisovatele estetickým i myšlenkovým ideálem a vzorem jazykové správnosti, byla často citována a parafrázována. Nejpravděpodobnější jsou nové nálezy biblických (a samozřejmě nikoli jen biblických) textů v mimočeském prostředí, kam se staročeské rukopisy a tisky dostávaly různými cestami, a to darem, koupí nebo výměnou za jinou památku, ale někdy také jako „válečná kořist“. Nepřekvapí tedy, objeví-li se nálezy staročeských textů v prostředí německém, rakouském, italském nebo švédském. Pokud jde o staročeské texty biblické, bude nyní třeba jejich poměrně obsáhlý soupis rozšířit o dva údaje týkající se textů z prostředí italského a německého, totiž o Milánskou bibli a berlínský biblický fragment.

1

Textu *Milánské bible* věnoval italský slavista Sante Graciotti knihu *La bibbia paleo-boema della Biblioteca di Brera*.¹⁾ Hned úvodem je nutno k některým zprávám v našem kulturním tisku o Graciottioho knize podotknout, že Milánská bible není objevem v pravém slova smyslu; zmiňuje se totiž o ní Čeněk Zíbrt v ČČM z r. 1909, str. 440.²⁾ Tato zmínka však unikla pozornosti pozdějších badatelů, takže ji naše nové práce o staročeské bibli nezaznamenávají. Ostatně před Graciottim Milánská bible zkoumána nebyla a nebyla ani zasazena do českých kulturních souvislostí. Aspoň z tohoto hlediska lze tedy psát o „objevu“ biblického textu. Graciotti jako první provedl důkladnou analýzu Milánské bible: podal její přesný vnějškový popis i rozbor její grafiky, stanovil její provenienci, prostudoval části mimobiblické a určil její vztah k ostatním staročeským textům biblickým, ať úplným, nebo fragmentárním, jež mu byly dostupné.

Graciotti mohl ve svých výkladech navázat na dosavadní bohaté bádání, které usměrnil sám Josef Dobrovský a k němuž podstatně přispěli Josef Jireček, Josef Vraštil, F. M. Bartoš, Josef Vašica, Jan Merell a v současné době především Vladimír Kyas. Graciotti vychází z Kyasova třídění biblických textů, vypracovaného ve studii zařazené do sborníku k jubileu Josefa Dobrovského v roce 1953.³⁾ a vyslovuje hypotézu, že Milánská bible byla napsána mezi lety 1430 až 1470 a že patří do druhé redakce biblického textu. Tato hypotéza, vycházející hlavně z faktu, že text byl napsán Husovým diakritickým pravopisem, je jistě správná, přesto však Graciottim navržené časové rozmezí je dosti široké a vyžádá si ještě určitého zpřesnění. Zdá se,

že některé jevy jazykové a také grafická podoba rukopisu (v širším smyslu slova) by vznik bible mohly posouvat do posledních let první poloviny 15. století. K tomuto názoru mne mimo jiné vede srovnání Milánské bible s některými rukopisy, které mají podobné rysy jazykové a také podobnou grafiku a které pocházejí nepochybně z první poloviny 15. století, jako je např. rukopis Husovy Postily z fondů NUK v Praze, sign. XVII A 11.

Dosud asi nebylo v možnostech Graciottiho vydat celý text Milánské bible, neboť jde o památku neobyčejně rozsáhlou. Graciotti tedy otiskl za svými výklady o Milánské bibli aspoň několik ukázek textu (Appendice, str. 151—196). Jejich problematičnost vyplývá z autorovy snahy podat text v transliterované podobě, což ovšem nebylo možno — už z důvodů technických — provést důsledně. V rozporu s touto snahou je pak zavádění (a to zase nedůsledné) moderní interpunkce do transliterovaného textu. Pokud jsem transliterované úryvky srovnával s fotokopii (které mně laskavě zapůjčil Ústav pro českou literaturu ČSAV, inv. č. 1807), přišel jsem k závěru o poměrně pečlivé ediční práci Graciottiho. Některé chyby, např. na str. 153 „vakzaťi“ místo „vkazaťi“, na str. 165 „su byli pozeymaňi“ místo „su byli zuostali pozeymaňi“ aj., jsou vysvětlitelné u knihy vysázené mimo naše země. Ovšem jestliže Graciotti chtěl podat co nejvěrnější obraz rukopisné verze, měl respektovat zásady diplomatického přepisu, a to přepisu i s eventuálními chybami a bez rozpojování původních celků; teprve taková transliterace by byla cenná pro další bádání. Případy, kdy se na malém textovém úseku Graciottiho transliterace rozchází s originálním textem, uvedu v poznámce č. 9.

Z hlediska literárněhistorického jsou na bibli Milánské pozoruhodné zvláště předmluvy; dílo obsahuje hlavní prolog k celé bibli a kromě toho 14 dílčích předmluv k některým knihám Starého zákona. Hlavní prolog je zajímavý obsahově, neboť je v něm řešena exkluzivně teologická problematika o existenci Boha před stvořením světa a o důvodech, které Boha vedly k stvoření člověka. Důležité je však i to, že hlavní prolog není přejat z Vulgáty, ačkoliv text Milánské bible textu Vulgáty odpovídá. Hlavní prolog není ovšem dochován pouze v bibli Milánské: nacházíme jej také ve třech biblických první redakce, jak uvádí 2. svazek Výboru z české literatury doby husitské (Praha 1964, str. 459 a 503), což Graciotti připomíná na str. 98. Zatím je tedy hlavní prolog Milánské bible výjimkou v biblických textech druhé redakce a v tom Graciotti zpřesňuje nejen údaje z citovaného Výboru, ale z dosavadního bádání vůbec.

V knize Santa Graciottiho upozornila na sebe italská slavistika originálním činem, kterým se obohatily naše znalosti o určité oblasti českého písemnictví. Kniha bude důležitou oporou zejména při syntetické práci o textech druhé biblické redakce. Škoda jen, že v knize chybí seznam literatury a jinojazyčné résumé, především v řeči národa, jehož kultury se spis týká.

Textu Milánské bible se velmi podobá fragment biblického textu, který se mně podařilo najít počátkem roku 1964 za mého pobytu v Berlíně. Tohoto fragmentu se s největší pravděpodobností týká Flajšhansův dvouřádkový záznam v ČCM 1910, str. 49,⁴⁾ který byl zařazen mezi údaje o rukopisech královské knihovny v Berlíně. Flajšhansův záznam nepodnítl pak asi už žádného badatele k zájmu o rukopis, takže berlínský fragment není uveden ani v Rybově a Kyasově klasifikaci českých

biblických rukopisů a tisků,⁶⁾ ani v Kyasově soupisu kompletních i fragmentárních staročeských biblí v připomenutém už jubilejním sborníku z roku 1953.

Zdá se, že berlínský fragment bible změnil v letech druhé světové války (a snad už dříve) svého majitele, ostatně budova berlínské královské knihovny byla za války zničena. Trvalo mně tedy delší dobu, nežli jsem zjistil, že rukopisný fragment bible je dnes uložen ve Staatsbibliothek Tübingen v NSR, přestože je majetkem Deutsche Staatsbibliothek Berlin v NDR a nese také její signaturu Ms. Slav. fol. 26. Tento případ je dosti typický pro dnešní situaci v berlínské Deutsche Staatsbibliothek: před koncem války byly její fondy uloženy v různých částech Německa, po válce se však do Berlína vrátily jen fondy, které byly přechodně uloženy na území dnešní NDR, kdežto fondy uložené dočasně na území dnešní NSR vráceny nebyly; proto asi polovina z veškerých knižních fondů berlínské Deutsche Staatsbibliothek je dnes „verlagert“ (jak žadatele upozorní poznámka na výpůjčním lístku), tj. uskladněna v různých knihovnách NSR (rukopisy většinou v Tübingen). Pokud jde o náš fragment, patří nepochybně berlínské Deutsche Staatsbibliothek a přísluší zde k tzv. Stiftung Preussischer Kulturbesitz.

Berlínský fragment rukopisné bible obsahuje dva listy a dva úzké proužky pergamenu popsaného gotickým písmem. Na obou listech jsou napsány vždy dva sloupce textu; zrcadlo sloupce zabírá plochu 70 mm × 136 mm. Relativně nejlépe čitelný je text na prvním listě a text napsaný v levém sloupci druhého listu; text pravého sloupce druhého listu je místy nezřetelný. Oba úzké proužky pergamenu vznikly odříznutím v jednom případě levého, ve druhém případě pravého okraje dvou různých listů; první proužek je široký 12 až 15 mm, druhý proužek má šířku textu 16 až 17 mm.

Text berlínského fragmentu uvedu nyní v podobě transliterované, protože pouze takový otisk textu může být východiskem k přesnému zařazení fragmentu do vývoje českého biblického textu. Z technických důvodů jsou tečky nad písmeny označovány háčky. Ponechávám i zajímavou interpunkci, která je vyznačována tečkami. Pokud na některých místech byl rukopis špatně čitelný, nebyla interpunkce restituována.

hřiech. neb ty bože izrahelsky naff wyfwobodils ny zneřwosti naffich a dals nam spaffenie iakož gest ydne^e abychem sie neuracowali zafie apohřzieli pıkazaniami twymi. ani sie manželstwim snimali sřidmi tiechto ocharenřtwi. ale abychō plnili twa pıkazanie. Zdalis sie rozhniewal nany až dozhłazenie. nechřie zuostawiti zbytkow naffnych aspaŕenie dati. Pane bože izrahelsky sprawedlnys ty. že si nas opuřtil giřto smy mieli spařeni byti iako tohoto dne. Ay tot pđtobu smy whřieffe naffē podnimřto nemože stati yžadny pđtobu

Kapitola. x̄.

A Tak kdři sie modleffe Ezdrař sřlzamy prořie boha a placie a lezie pđdřchem bořym. sebrali sie knemu zizrahele weliky řbor řeliřř mužow yřen ydieti yplakal gest lid mnohř placzem. yotpowiedie Sechemaff řyn Sechielow řzynow Helamowych. yřekl Ezdrařřowi. my smy řhřieřřili při panu bohu naffsemu a zpogimali smy řeny zcizieho pokolenie řludu zemřkeho. A nymie mořli byti pokanie wizrahele nad-takow winu a ucinimy řlib řepanē bohem naffsym. abychō otehnali usřecky řeny ofsebe. yti giřto^o) (su řie znič zrodili podle wrole bořie. ytyech kdoř sie bogie přikazař pana boha naffē podle zakonow Wřwet řt ohledati amybudem řtebu. pojřřiebe a učiř. Protoř wřlaw ezdrař zakle křiēzata popowa yiahnowa yweřken izrahel. aby uřynili podle slowa toho. ypřieřieħli řu wřickři ře to wřyřie Tehři wřlaw ezdrař předdmem bořim. yotgide dopokogika iohannowasřyna eliařřph. awřed tam chleba řt negedł aři wody pił. neb plakaje přeřtpeřie tiech giřto biechu přieřli zuyezehie. Yrozřřlan řt hlas doiwřina pokolenie y do ieruzalemu wřem řynom přewedeřie aby řie sebrali doieruzalema. awřelike y genřby nepřieřel wetřech dnech podle rudy křiēzat yřtarřich bude mu pobrano ge^e) řbořie wřecko. ařam bude wiħnan řřboru přiewedřnych. Ptoř řeřřli řu řie wřickři mužiē řudowa a beniaminowa

pokolenie doieruzalema vetriech dnech. To gest miesiecie dewateho dwadcaty den miesiecia. I sediesfe weffken lid navhci domu božieho tŕafuce fie zahŕiech a prodeffcz. A powstaw ezdras pop y powiedie knim. Wyfte pŕstupili božie pŕkazanie, zpogimawffe sobie ženy cyzieho pokolenie, y pczimilife hŕiecha wzraheti. Ale nynie zpowiedate fye panu bohu otcow waffich, a vczinte geho libof, a otokludczte fie ot lidi zemffkych y ot žen cyzieho pokolenie. I otpowiedie wyffcko množfwtv. ŕka velikym hlafem. Podle tuého fłowa knam wffe fie ŕtaň. Ale ŕel gest lid mnohy aczas dffczowy, ŕe nemožem ŕŕtati unie, a ten vczinek nenie gednoho dne ani duru, nebfmy welmi ŕhŕieffili uteto rieczy. Ptož brude vŕŕawena kniezata weuffem množŕtvi, awffickni umieŕtech naŕffich gižo fu zpogimali ŕobie ženy cyzieho rodu at pŕgu wuŕŕawenych czafce a ŕwimi ŕarŕŕi ŕkažadeho mieŕta ygh ŕudcie, doniž fie neotwratil hniev boha naŕffeho otnas pten hŕiech. Ptož Jonathan ŕyn azahelow a Iaafia ŕyn theknow⁷⁾ (ŕtachu nadliem a mofoŕlam a Jebathai iahnove ŕpomahachu gima. Y wčiniŕili fu tak ŕynove pŕneŕeŕie. Y otgidu ezdraš pop amužie kniezata čedeŕi dodomow otcow ŕwych awffickni poŕwych gmenach. Y poŕadŕili fu ŕie den prvy myeŕiecia deŕate⁸⁾ ptagic ŕie natak u wyec. Y ŕhledaŕifu wffickni mužie gižo biechu zpogimali ŕobie ženy cizie⁹⁾ rodu až doprve dne myeŕiecia prvnie¹⁰⁾. Y nalezehi fu zŕynow popowych gižo fu byli zpogimali ženy cizo-krayne zŕynow ioŕue ŕyna ioŕedechowa ybratŕie ge¹¹⁾ maafia a eliezer a iarib a godolia. Y dalifu natom ruce ŕwogi aby zapudili ženy ŕue, a zaŕwoi hŕiech ŕkopce zowec ofyerowali. A zŕynow ŕemmerowych, anani) azebedia. A zŕynow Arim maafia a helia, a Semeia a Iehiel a oziaff. A zŕynow pŕeŕurowych, Helioenai maafia Ijmahel, Nathanael a Ioŕaber a eleaza. A zŕynow Iahnowych, Ioŕabeth, a Semei, a Elaia, ten gest Čhalitha, phathia, Iudaŕŕ, a Eliezer, Azpiewakow Eliaŕub, Azuratnych Sellum a Thellem a Vrím, Azizruhele, zŕynow Phareŕowych Remia a Ozia a Melchia, a Miamin, a Eliezer, a Banaia, Azŕynow Elamowych Mathania a zacharias, a Ieaha Abdy a Ierimoth a heel, Azŕynow zethna, Helyoenai, Heliazib, Mathania a Ierimuth, Iabeth a zaziza. A zŕynow bebai, Iohannai, Anania, Zebai, Athalia, A zŕynow Beni, Mofoŕlam, a Mellue, a Addaia, Iaŕub a Saal a Ramoth, Azŕynow phethmoab, Edna a Talal Banaiaŕ a Maŕŕias, Mathaniaŕ, beŕeeel, a benum, a manaffe. A zŕynow Herem, Eliezer, Iezue, Melchias, Semeias, Simeon, Beniamin, Maŕoch, Samarias, Azŕynow Alomowych, Mathanai, Mathachet, Zabed, Eliphleeth, Germai, Manaffe, Semei, Zŕynow Bani, Moadi, Amramabuhel, Baneas, a badaiaŕ, Čehilan, Hama, Marimuth, a Heliaŕiph, Mathaniaŕ, Mathanai a Iafi a Bani a Benuin a Semei¹²⁾ (aŕelmas anathan a adaias mechuedabaŕ ŕiŕai ŕarai ezriel aŕeleman aŕemeria fellum amaria iozeph. Zŕynow nebinowych aihelmathathiaŕ azabed zabma iaddu a iohel banaia. Ti wffickni byli zpogimali ženy ŕoby cizie¹³⁾ rodu abyŕili fu ženy zŕich gežo fu byli zrođili ŕyny.

Počina ŕie neeni kŕiŕi neemiaŕe. Slova neemiaŕowa ŕyna elchiaŕowa. Y ŕtalo ŕie ŕt myeŕiecia profynce leta dwudcateho, aia¹⁴⁾) biech na hradye ŕuzis. I ŕigide kemnie Anani gedem zbratŕzi mei, on a mužie ziuđina pokolenie. Y otazol ŕem gich o žydech, gižo fu byli zoŕtali pozeimani a oieruzalemu. Y powyedieli fu my. Ti gižo fu oŕtali a oŕtaweni gfu pozeimanych tam wuŕlafi wliwelim tryzneni gfu a wputupeni. A ŕed ieruzalemfka zboŕiena gest, abraný geho ŕpaleny fu ohniem. A kdiž ŕem wŕlyŕŕal ŕłowa takowa, ŕedl ŕem a plakal ŕe a kwieŕil ŕem zamnoho dni, a poŕliech ŕie y modlech ŕie pđobličege boha nebeŕkeho, yŕekl ŕem, proŕŕy pane bože nebeŕky ŕlyny weliky yhrozny geňž chowaff ŕlibii y miŕoŕŕdie tiem ktož ŕie milugi, a oŕŕiehagi tuého pŕkazanie, buđ tuw vcho naklonieno a oči twogi oteuŕienie aby wŕlyŕŕal modlitbu ŕluky ŕweho gižo ŕie ia modlim pđtobu dnes wnocy ywede zaŕŕny izrahelŕke ŕluky tuw, a zpowiedati ŕie budu zahŕiechy ŕynow izrahelŕkych gimizo fu ŕhŕieffili pŕi tobie. I ia ydom otcie meho ŕhŕieffili ŕmy marnoŕti ŕmy ŕwedeni, aneoŕŕiehali ŕme pŕkazanie yduchownich obyčieŕno yŕudow giežos pŕkazal moyžieffowi ŕluzie tuw¹⁵⁾ Pamatuŕ ŕłowa tuého giežos pŕkazal moyžieffowi ŕluzie tuw¹⁶⁾. ŕka. Kdiž pŕŕŕupite me¹⁰⁾

V berlínském fragmentu se zachovala část textu Starého zákona, a to konec 1. knihy Ezdrášovy a začátek 2. knihy Ezdrášovy (neboli tzv. Nehemiáš). Slovo „hŕiech“, kterým fragment začíná, se nachází v 13. verši 9. kapitoly 1. knihy Ezdrášovy, pak následuje 10. kapitola této knihy a po ní 1. kapitola 2. knihy Ezdrášovy, v jejímž 8. verši se nachází poslední slovo druhého listu („me“). Zachovaný text na obou úzkých prouzcích pochopitelně smysl nedává, přesto je možno podle ojedinělých slov zjistit, že původní list, z něhož byl odříznut první proužek, následoval bezprostředně za druhým zachovaným listem a obsahoval text z počátku 2. kapitoly 2. knihy Ezdrášovy, a to asi verše 2 až 9. Pokud jde o druhý proužek, byl odříznut z listu, na němž byly zapsány verše 18 až 29 z 3. kapitoly 2. knihy Ezdrášovy.

Fragment tedy obsahuje poměrně malý úsek biblického textu, a to jednak vypra-

vování o pokání židů po návratu z babylonského zajetí a o oddělení pohanských žen od židovských mužů, jejichž jména jsou často uváděna ve zkomolené podobě, jednak začátek vyprávění o obnově Jeruzaléma. Text je v podstatě doslovným překladem z Vulgáty, přičemž slovní materiál je rytmicky dobře členěn.

Srovnání berlínského fragmentu s příslušnou částí jiných biblických textů vede k nespornému závěru, že fragment patří k textům druhé biblické redakce. Pokud jde o vztah fragmentu k Milánské bibli, můžeme konstatovat, že oba texty jsou si velmi blízké, i když berlínský fragment místy dosvědčuje starší stav jazykového vývoje. Je to zřejmě především z toho, že v berlínském fragmentu je často ještě zachováno starší -ě-, kdežto v bibli Milánské došlo už ke ztrátě jotace. Srov. např.: *a placzie a lezie* Ber. X *placze aleze* Mil.¹¹⁾; *shrieffili* Ber. X *shřěšili* Mil.; *zbořiena* Ber. X *zbořena* Mil.; *wetriech* Ber. X *wetřech* Mil.; *sluzie* Ber. X *sluze* Mil. Je samozřejmě možné, že zachovávání jotace v berlínském fragmentu je už pouze záležitostí grafickou a neodráží skutečný stav výslovnosti v době vzniku památky, nicméně i pouhý fakt, že v berlínském fragmentu jotace vyznačena je a v bibli Milánské nikoli, může být vodítkem při pokusu o časové zařazení památek. Poznámám ještě, že zvrtné zájmeno „*ſie*“ se s jotačí vyskytuje jak v berlínském fragmentu, tak v bibli Milánské.

Dále v berlínském fragmentu nacházíme často původní -ó- tam, kde v Milánské bibli je už provedena diftongizace v -uo-, např.: *mużow* Ber. X *mużuow* Mil.; *fudow* Ber. X *fuduow* Mil.; *możli* Ber. X *muożli* Mil. Ovšem i v bibli Milánské najdeme doklady staršího stavu, např. „*zbytkow*“ (tak i v Ber.).

Třikrát se v berlínském fragmentu vyskytuje původnější zájmenný tvar „*p̄dtobu*“ tam, kde bible Milánská má „*předtebu*“. Pro odraz staršího jazykového stavu v berlínském fragmentu mluví i podoby „*prodeſcz*“ a „*dſſezowj*“, kdežto v Milánské bibli jsou podoby „*prodeſt*“ a „*dſtowj*“.

Tvar 1. os. plur. slovesa býti má v berlínském fragmentu zpravidla podobu „*ſmyj*“ (výjimečně se na konci textu vyskytuje „*ſme*“), avšak v Milánské bibli je „*ſmyj*“ vedle podob „*gſme*“ nebo „*ſme*“. Berlínský fragment zachovává důsledně starší podobu předložky a předpony „*ot*“, „*ot-*“ (např. „*ot lidi*“), kdežto v Milánské bibli už někdy proniká znění novější (např. „*odlidi*“), ačkoliv častější je i tu podoba původnější („*otehmal*“, „*otfebe*“).

Kromě bible Milánské je berlínskému fragmentu nejbližší bible Moskevská,¹²⁾ ale i ta je o něco mladší než fragment. V této bibli je už provedena ztráta jotace, vyskytuje se však vedle sebe původní -ó- i dvojhhláska -uo- („*mużow*“, „*zbitkuow*“), nacházíme tu zájmenný tvar „*przedtebu*“, slovesný tvar „*ſme*“ vedle „*gſme*“, velmi často předložku nebo předponu „*od*“, „*od-*“ („*odfebe*“, „*odehnali*“) a konečně stejně jako v Milánské bibli vyskytuje se -ſt- na místě staršího -ſč- („*pdeſt*“).

V Milánské bibli i v berlínském fragmentu je sice užito diakritického pravopisu, přesto v grafice berlínského fragmentu lze zjistit některé starší rysy. Tak např. pro dnešní „*š*“ má bible Milánská zpravidla „*ſ*“, kdežto v berlínském fragmentu se objevuje soustavně „*ſſ*“. (Zdvojování „*ſſ*“ se výslovně zamítá v traktátu Orthographia Bohemica a místo něho se doporučuje „*ſ*“. Je zároveň třeba podotknout, že zdvojování „*ſſ*“ spojuje grafiku berlínského fragmentu s územ, který se později ustálil v typu tzv. pravopisu bratrského.) V berlínském fragmentu není ještě důsledně tečkou nad písmenem označováno „*đ*“ (např. *budte* Ber. X *buđte* Mil.), není ani důsledně označováno „*ž*“ (viz např. *mnożſtwie* i *mnożſtwi*), a konečně princip diakri-

tického pravopisu není vůbec uplatněn u písmene „č“, které se ve fragmentu označuje spřežkou „cz“ (např. *placzem*).

V berlínském fragmentu se poměrně hojně užívá ligatur a abreviatur (jejich užívání se ostatně doporučuje v traktátu *Orthographia Bohemica*), kdežto v bibli Milánské (i Moskevské) je většinou znění nezkrácené. Srov. např.: *p̄kazanimi* Ber. X *p̄rikazaňimi* Mil., *abychō* Ber. X *abychom* Mil., *naffē* Ber. X *našem* Mil., *p̄dchmem* Ber. X *před chramem* Mil., *p̄eliff* Ber. X *p̄ieliš* Mil., *mnokŷ* Ber. X *mnohym* Mil., *pti* Ber. X *proti* Mil., *sepanē* Ber. X *sepanem* Mil., *Ptož* Ber. X *Protož* Mil., *p̄stupili* Ber. X *přestupili* Mil., *p̄cziniliste* Ber. X *p̄řčiniliste* Mil., *p̄gdu* Ber. X *p̄řigdu* Mil., *pten* Ber. X *proten* Mil., *p̄dobliczegē* Ber. X *p̄redobličegem* Mil. V Milánské bibli se sice místy také vyskytnou zkratky, zejména u gen. sg. adjektiv (*bozie^o*, *cizie^o* apod.), ale v menším rozsahu než v berlínském fragmentu. I řídkší užívání zkratek je drobným důkazem pro vývojové zařazení Milánské bible za berlínský fragment.

Jazykový a grafický rozbor berlínského fragmentu tedy dokazuje, že jde o text poněkud starší, nežli je bible Milánská a Moskevská; časově lze jeho vznik zařadit nepochybně do doby nedlouho po roce 1430. Tato hypotéza by mohla být zpřesněna po eventuálním nálezů dalších částí rukopisu; není ostatně vyloučen ani nálezk původního celku bible. Zatím se však nedá předpokládat místo uložení původního celku, protože o provenienci dochovaného fragmentu je známo jen velmi málo: „Nähere Angaben über die Herkunft können wir leider nicht machen, da unser Akzessionsjournal diese verschweigt. Das Fragment wurde in seinem jetzigen Zustand 1857 erworben. Mehr läßt sich nicht feststellen.“¹³⁾

*

Rejstřík našich biblických textů druhé redakce je teď bohatší o dvě dosud neregistrované památky — o úplný text bible Milánské a o fragmentární text berlínský. Posouzení knihy Graciottiho o bibli Milánské a otištění i rozbor berlínského fragmentu chce být drobným příspěvkem k zajímavé problematice staročeské bible. Další studium této problematiky z hlediska filologického a literárněhistorického by mělo cílevědomě směřovat k přípravě kritické edice předobrozených biblických textů. Úsilí o brzké dosažení tohoto cíle má své opodstatnění v obrovském významu bible v české společnosti období feudalismu.

POZNÁMKY

¹ Pubblicazioni dell' Università cattolica del sacro Cuore, Scienze filologiche e letteratura — 8, Milano 1964, str. 196.

² Čeněk Zíbrt, *Bohemica XIV. a XV. století v cizích bibliothekách*, ČČM 1909, str. 432—444.

³ Vladimír Kyas, *Dobrovského třídění českých biblických rukopisů ve světle pramenů*, sborník Josef Dobrovský 1753—1953, Praha 1953, str. 227—300.

⁴ Václav Flajšhans, *Bohemica XIV. a XV. století v cizích knihovnách*, ČČM 1910, str. 48—53.

⁵ Bohumil Ryba a Vladimír Kyas, *Označení českých biblických rukopisů a tisků*, Věstník České akademie věd a umění 1952, str. 37—45.

⁶ Chybějící text levého sloupce doplňuji v kulatých závorkách podle bible Milánské, fol. 148b. Chybějící text představuje asi dvě pětiny původního sloupce; dochováno je 28 řádků, měl tedy původní sloupec asi 46 řádků.

⁷ Chybějící text pravého sloupce doplňuji v kulatých závorkách podle bible Milánské, fol. 148b.

⁸ Chybějící text levého sloupce druhého listu doplňuji v kulatých závorkách podle bible Milánské, fol. 148b.

⁹ Od slova „*afelmias*“ po „*aiu*“ můžeme naši transliteraci textu Milánské bible srovnat s transliterací Graciottiho, který na str. 165 své knihy otiskl z 1. knihy Ezdrášovy mimo jiné 10. kapitolu, verše 33–34 a z 2. knihy Ezdrášovy mimo jiné 1. kapitolu, verše 1–3. Graciotti zde především rozpojuje spojky od jmen a užívá jediného znaku pro „s“, otiskuje tedy např. „*a selmias a nathan a adaias*“ místo náležitého „*afelmias anathan a adaias*“, dále místo „*nebinywch*“ otiskuje „*nebinyowych*“, místo „*aihel*“ prepisuje „*aichel*“, přičemž toto jméno odpojuje od dalšího jména „*mathathias*“, s nímž je v rukopise psáno dohromady. Nesprávně je také transliterováno slovo „*spogimati*“ místo náležitého „*z-pogimati*“. Konečně Graciotti rozepisuje zkratky, tedy místo „*cizie*“ píše „*cizieho*“, místo „*st*“ otiskuje „*gest*“.

¹⁰ V dalším řádku (tj. v posledním řádku pravého sloupce druhého listu) je pouze několik nečitelných zbytků písma.

¹¹ Ber. = berlínský fragment; Mil. = Milánská bible.

¹² Naposledy o ní psal Vladimír Kyas v článku *Česká rukopisná bible v Moskvě*, LF 1959, str. 247–249; srovnání příslušného místa jsem provedl podle fotokopíí Ústavu pro českou literaturu ČSAV, inv. č. 1005.

¹³ Cituji z dopisu, který jsem dostal 4. 3. 1965 z Handschriftenabteilung der Deutschen Staatsbibliothek Berlin; děkuji za ochotné sdělení i za povolení k otisknutí rukopisného fragmentu

Zur Problematik der altschechischen Bibel

Im ersten Teil seines Artikels würdigt der Verfasser das Buch des italienischen Slawisten Sante Graciotti *La bibbia paleoboema della Biblioteca di Brera* (Milano 1964). Er schätzt besonders Graciottis ausführliche Analyse mit der Schlußfolgerung, daß die Mailänder Bibel zu den tschechischen Texten der zweiten Bibelredaktion gehört. Der Verfasser hält die von Graciotti angeführte Zeitspanne für die Entstehung der Bibel (zwischen den Jahren 1430–1470) für zu breit und drückt die Meinung aus, daß die Mailänder Bibel in den letzten Jahren der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts entstanden sei. Im zweiten Teil seines Artikels analysiert Kopecký die vollständige Ausgabe des Handschriftfragmentes der altschechischen Bibel, das er am Anfang des Jahres 1964 in den Handschriftenbeständen der Deutschen Staatsbibliothek Berlin (derzeit in Tübingen deponiert) entdeckt hat. Dieses Fragment enthält den Schluß des 1. Buches Esra und den Anfang des 2. Buches Esra (oder das Buch Nehemia). Es handelt sich um den Text der zweiten tschechischen Bibelredaktion (nach der Meinung des Verfassers ist er nach dem Jahre 1430 entstanden), der dem Text der Mailänder Bibel nahe steht. Sowie die Mailänder Bibel als auch das Berliner Bibelfragment vermehren den bisherigen Bestand an altschechischen Bibeltexten.

M. K.